

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΡΩΜΑΪΚΗ

(Από το 31 π.Χ., αρχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, έως το 330 μ.Χ., ίδρυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας)

Η περίοδος ονομάζεται *ρωμαϊκή*, γιατί στη διάρκειά της η Ρώμη είναι η κυρίαρχη δύναμη στον κόσμο. Η ρωμαϊκή εποχή είναι εποχή της πεζογραφίας (ιστορίας, φιλοσοφίας, ρητορικής), ενώ η ποίηση δεν έχει να παρουσιάσει κάτι το αξιόλογο. Η ελληνική παιδεία κυριαρχεί στο ρωμαϊκό κόσμο. Οι συγγραφείς της περιόδου προέρχονται από πολλές χώρες του εκρωμαϊσμένου κόσμου (Μικρά Ασία, Συρία, Αίγυπτο, Σικελία) και λίγοι από την κυρίως Ελλάδα. Γλώσσα όλων είναι η κοινή και η αττικίζουσα, μίμηση της αττικής διαλέκτου, ως πρότυπης γλώσσας.

A. ΙΣΤΟΡΙΑ

Στην αρχή της περιόδου (100 π.Χ.-100 μ.Χ.), δύο ιστορικοί συγγραφείς, που έζησαν στη Ρώμη, συνεχίζουν τη δραστηριότητα του Πολυβίου: ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (δεύτερο μισό του 1ου αι. π.Χ.), ο οποίος έγραψε σε 20 βιβλία (σώζονται 11) τη *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία*, από τις αρχές της Ρώμης έως τον Α΄ Καρχηδονιακό πόλεμο, και ο Στράβων (βλ. λέξη, σελ. 177), ο οποίος έγραψε *Ιστορικά Υπομνήματα*, σε 43 βιβλία, που έχουν χαθεί. Ξεχωριστή θέση όμως κατέχει ο Πλούταρχος.

1. Πλούταρχος (περίπου 50-120 μ.Χ.)

Ο Πλούταρχος, από τη Χαιρώνεια της Βοιωτίας, είναι μια μοναδική μορφή του ελληνικού κόσμου. Σπούδασε στην Αθήνα, άσκησε το ιερατικό λειτούργημα στους Δελφούς, ταξίδεψε στην Αλεξάνδρεια και έμεινε πολύ καιρό στη Ρώμη, όπου έλαβε τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη· επέστρεψε στη γενέτειρά του, όπου παρέμεινε μέχρι το θάνατό του, ζώντας ήρεμη οικογενειακή ζωή.

Η σημαντική παραγωγή του Πλουτάρχου (120 περίπου έργα), καρπός της ευρυμάθειας και της παιδείας του, χωρίζεται σε δύο μέρη:

- **Βίοι Παράλληλοι**

Περιλαμβάνουν ζεύγη παράλληλων βιογραφιών, με συγκριτικές εκτιμήσεις προσωπικοτήτων, ενός Έλληνα και ενός Ρωμαίου, αντίστοιχα. Μέλημα του συγγραφέα είναι η ανάλυση χαρακτήρων και ως μέσο χρησιμοποιεί το ανέκδοτο ή το απόφθεγμα (= γνωμικό). Στους *Βίους* οφείλεται η δημοτικότητα του Πλουτάρχου και η επίδρασή του κατά την αρχαιότητα, την Αναγέννηση και τη γαλλική κλασική εποχή (Μονταίνιος, Μοντεσκιέ,

Ρουσσό κ.ά.). Ο Σαίξπηρ σε τρεις τραγωδίες του (*Ιούλιος Καίσαρ*, *Κοριολανός*, *Αντώνιος και Κλεοπάτρα*) αντλεί το θέμα του από τον Πλούταρχο.

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

I. Θησεύς – Ρωμύλος
Σόλων – Ποπλικόλας
Θεμιστοκλής – Κάμιλλος

Αριστέιδης – Κάτων (πρεσβύτερος)
Κίμων – Λούκουλλος (Λεύκολλος)
Περικλής – Φάβιος Μάξιμος
Νικίας – Κράσος
Αλκιβιάδης – Κοριολανός
Δημοσθένης – Κικέρων

II. Φωκίων – Κάτων (ο νεώτερος)
Δίων – Βρούτος
Τιμολέων – Αιμίλιος Παύλος
Ευμένης – Σερτώριος
Φιλοποίμην – Φλαμίνιος
Πελοπίδας – Μάρκελλος
Αλέξανδρος – Καίσαρ

III. Δημήτριος (ο πολιορκητής) – Αντώνιος
Πύρρος – Μάριος
Άγρις και Κλεομένης – Τιβέριος και
Γάιος Γράκχος
Λυκούργος – Νο(υ)μάς
Αγησίλαος – Πομπήιος
Άρατος
Αρταξέρξης
Γάλβας
Όθων

Έχουν διασωθεί 21 ζεύγη βιογραφιών, από τα οποία το ένα είναι διπλό, και τέσσερις μεμονωμένες, σύνολο 48.

Δημήτριος ο πολιορκητής.
Νομισματική Συλλογή
Εθνικού Αρχαιολογικού
Μουσείου

• Ήθικά

Περιλαμβάνουν 78 πραγματείες με ποικίλο περιεχόμενο, με ηθικά, πολιτικά, φιλοσοφικά και επιστημονικά θέματα: *Περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς*, *Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς*, *Περὶ εὐθυμίας*, *Περὶ μουσικῆς*, *Περὶ φιλαδελφίας* κ.ά., όπως «δελφικές» πραγματείες, γαμικά και πολιτικά παραγγέλματα, συμποσιακά, παραμυθητικοί λόγοι κ.ά. Η μορφή τους είναι συχνά διαλογική ή δοκιμιακή και τα ανεκδοτολογικά παραδείγματα πολυάριθμα.

Ο Πλούταρχος επηρεάζεται από τον πλατωνισμό, τον επικουρισμό και το στωικισμό, αλλά οδηγείται σε μια ηθική ηπιότερη και περισσότερο ανθρώπινη. Η πίστη στην αθανασία της ψυχής και τη θεία πρόνοια για τα ανθρώπινα αποτελούν τις βασικές φιλοσοφικές αντιλήψεις του. Η γλώσσα του είναι η αττική, αλλά με πολλά στοιχεία από την κοινή.

Επίδραση

Το έργο του Πλούταρχου άσκησε μεγάλη επίδραση στην ευρωπαϊκή διανόηση (Ρουσσό, Γκαίτε, Σαίξπηρ, Σίλλερ κ.ά.), στη χριστιανική γραμματεία και στην επιστήμη της παιδαγωγικής. Στο νεοελληνικό χώρο, ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833) υπήρξε από τους μεγαλύτερους μελετητές και εκδότες του.

2. Αρριανός (90-175 μ.Χ.)

Ο Φλάβιος Αρριανός, από τη Νικομήδεια της Βιθυνίας ανήκει στο 2ο αι. μ.Χ.. Με φιλοσοφική παιδεία στην Αθήνα και στη Νικόπολη της Ηπείρου (υπήρξε μαθητής του στωικού Επίκτητου), στρατιωτική και πολιτική δράση (διατέλεσε άρχων, ύπατος, ανθύπατος, τοπάρχης Καππαδοκίας), οικείος και φίλος του μεγάλου φιλέλληνα Αδριανού (117-138 μ.Χ.), τιμήθηκε στην Αθήνα ως «υπατικός φιλόσοφος» και πρύτανης της Πανδιονίδος φυλής και απέκτησε τα δικαιώματα του Ρωμαίου πολίτη.

Υπήρξε συγγραφέας πολυγραφότατος. Έγραψε έργα **α) φιλοσοφικά**: Έπικτήτου διατριβαί, σε 8 βιβλία, και Έγχειρίδιον, σύνοψη διδασκαλίας του Επίκτητου, **β) ιστορικά**: Αλέξανδρου Ανάβασις, Μετ' Αλέξανδρον, Ινδική (σε ιωνική γλώσσα, κατά μίμηση του Ηρόδοτου), **γ) στρατιωτικά**: Τέχνη τακτική, Έκταξις κατ' Αλανών (= διάταξη του ρωμαϊκού στρατού στην εκστρατεία κατά του σκυθικού λαού), Περίπλους Ευξείνου Πόντου, **δ) γεωγραφικά**: Βιθυνιακά, Παρθικά. Ο Κυνηγετικός συμπληρώνει τον ομώνυμο του Ξενοφώντα.

Αλέξανδρου Ανάβασις Ο Αρριανός έμεινε κυρίως διάσημος για το έργο του Αλέξανδρου Ανάβασις, που στον τίτλο και τη δομή θυμίζει την Ανάβαση του Ξενοφώντα: είναι αφιερωμένο στη μεγαλειώδη εκστρατεία του Αλέξανδρου, από την αρχή έως την ημέρα του θανάτου του, και αποτελεί πανηγυρικό για το στρατηλάτη. Το έργο αποτελείται από επτά βιβλία και έχει την ακόλουθη δομή:

Α' βιβλίο: Αρχή βασιλείας Μεγάλου Αλεξάνδρου. Καταστροφή της Θήβας. Εκστρατεία στη Μικρά Ασία. Μάχη στον ποταμό Γρανικό (334 π.Χ.).

Β' βιβλίο: Κατάκτηση της Μικράς Ασίας. Μάχη της Ισσού (333 π.Χ.).

Γ' βιβλίο: Κατάκτηση της Αιγύπτου – Ίδρυση Αλεξανδρείας. Κατάκτηση της Μεσοποταμίας. Μάχη στα Γαυγάμηλα (331 π.Χ.).

Δ' βιβλίο: Κατάκτηση της Σογδιανής. Ύποταγή της Σκυθίας.

Ε' βιβλίο: Διάβαση Ινδού ποταμού. Αλέξανδρος και Πώρος. Αφιξη στον Υδάσπη ποταμό.

Στ' βιβλίο: Σύγκρουση με τους Μαλλούς – Διάβαση της Γεδρωσίας. Παράπλους των ινδικών ακτών από το Νέαρχο.

Ζ' βιβλίο: Βασιλικοί γάμοι. Θάνατος του Ηφαιστίωνα – Πορεία στη Βαβυλώνα. Θάνατος του Αλέξανδρου – Χαρακτηρισμός.

Η Ανάβασις, γραμμένη σε αττικίζουσα διάλεκτο, διακρίνεται για τη σαφήνεια, τη φυσικότητα και την αμεροληψία του συγγραφέα. Ο ιστορικός βασίζεται κυρίως σε αφηγήσεις ανθρώπων που πήραν μέρος στην εκστρατεία: ιδιαίτερα, χρησιμοποιεί το έργο του στρατηγού Πτολεμαίου και του αρχιτέκτονα Αριστόβουλου, που συνόδευσαν τον Αλέξανδρο.

Η προσφορά του Αρριανού στην ιστορία είναι ότι, στους μεταγενέστερους χρόνους και ενώ το πρόσωπο του Μ. Αλεξάνδρου είχε καλυφθεί με τον πέπλο του θρύλου και της ανεκδοτολογίας, διέσωσε την προσωπικότητά του από τον απόηχο του μύθου και συνέβαλε ουσιαστικά στην αποκατάσταση της μορφής του και την αποτίμηση της δράσης του.

Τελευταίοι από τους Έλληνες ιστορικούς είναι ο Δίων ο Κάσσιος από τη Νίκαια της Βιθυνίας (155-235 μ.Χ.), μιμητής του Θουκυδίδη στις δημηγορίες του, ο οποίος έγραψε *Ρωμαϊκή Ιστορία* έως το 229 μ.Χ., σε 80 βιβλία (σώζονται 24), ο Αππιανός (περίπου 96-160 μ.Χ.), από την Αλεξάνδρεια, ο οποίος έγραψε τα *Ρωμαϊκά*, ιστορία της Ρώμης έως την εποχή του Βεσπασιανού (1ος αι. μ.Χ.), σε 24 βιβλία, και ο Αθηναίος «άρχων» Δέξιππος (210-273 μ.Χ.), συγγραφέας της *Χρονικής Ιστορίας*.

3. Πausανίας (2ος αι. μ.Χ.)

Στην ιστορική γεωγραφία διακρίθηκε ο Πausανίας, από τη Μαγνησία της Μικράς Ασίας, ο οποίος έγραψε το ταξιδιωτικό έργο: *Ελλάδος περιήγησις*, σε 10 βιβλία¹. ένα είδος εξηγητικού (=ερμηνευτικού) οδηγού για τις αρχαιολογικές έρευνες.

Ο Πausανίας περιγράφει τις τοποθεσίες και τα αρχαία μνημεία προσθέτοντας αναλύσεις και αναμειγνύοντας την άμεση εμπειρία του με τις ιστορικές και μυθολογικές παρεκβάσεις. Προβάλλει τη ζωή ενός πολιτισμού που ανήκει ολόκληρος στο παρελθόν.

4. Στράβων (64 π.Χ.-24 μ.Χ.)

Τέλος, διακεκριμένος γεωγράφος ήταν ο Στράβων, από την Αμάσεια του Πόντου, ο οποίος πρόσφερε τη γνώση του στα *Γεωγραφικά*², σε 17 βιβλία που διασώθηκαν ακέραια. Στο έργο του επιδιώκει, με επιστημονική ακρίβεια, να συνενώσει το «τερπνόν μετά του ωφελίμου», συνδυάζοντας τον ερανισμό με την αυτοψία.

B. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Νέες εξελίξεις εμφανίζονται στη φιλοσοφία των σκεπτικών, του Επίκουρου και των στωικών. Η εμφάνιση του χριστιανισμού ανταποκρίνεται στις μεταφυσικές ανάγκες των ανθρώπων και συναγωνίζεται τη φιλοσοφία. Ο σκεπτικισμός εκπροσωπείται από τον ιατρό Σέξτο τον Εμπειρικό (2ος αι. μ.Χ.), ο οποίος πολέμησε αποφασιστικά τους δογματικούς, τους σοφούς και τους ρήτορες.

Ο στωικισμός εκπροσωπείται από έναν Έλληνα δούλο από τη Φρυγία, τον Επίκτητο, και από ένα Ρωμαίο αυτοκράτορα, το Μάρκο Αυρήλιο.

1. α' «Αττικά», β' «Κορινθιακά», γ' «Λακωνικά», δ' «Μεσσηνιακά», ε'-στ' «Ηλειακά», ζ' «Αχαϊκά», η' «Αρκαδικά», θ' «Βοιωτικά», ι' «Φωκικά».

2. *Μαθηματικά στοιχεία Γεωγραφίας* (βιβλία 1-2) και ιστορικές πληροφορίες για την Ευρώπη (3-7), την Ελλάδα (8-10), την Ασία (11-16) και την Αφρική (17).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Ἐπίκτητος Ο Επίκτητος (50-120 μ.Χ.), από την Ιεράπολη της Φρυγίας, γεννήθηκε δούλος· όταν όμως, απελευθερώθηκε, ασχολήθηκε με τη διδασκαλία της στωικής φιλοσοφίας (Νέα Στοά) στη Ρώμη και έπειτα στη Νικόπολη της Ηπείρου. Ο Επίκτητος έγινε γνωστός από το μαθητή του Αρριανό, ο οποίος κατέγραψε στις *Διατριβές* του, σε 8 βιβλία, την ηθική του διδασκαλία· το περιεχόμενό της περιορίζεται στην ηθική, στην έκφραση της αυτοκυριαρχίας και στον ανθρωπισμό —η αγάπη του φιλοσόφου για την ανθρωπότητα είναι σημείο των νέων καιρών.

Μάρκος Αυρήλιος Ο Μάρκος Αυρήλιος (121-180 μ.Χ.), ο φιλόσοφος αυτοκράτορας, έγραψε στα ελληνικά, ως αντίδοτο στις βασιλικές φροντίδες και ως μέσο αυτονουθεσίας, μια σειρά «Στοχασμών», σε 12 βιβλία, με τον τίτλο, *Εἰς ἑαυτόν*. Το βιβλίο περιέχει ηθικές ομιλίες που απευθύνονται στον εαυτό του, αλλά, συνάμα, δίνουν στον αναγνώστη την αίσθηση μιας συμπαθητικής προσωπικότητας.

Τέλος, στην περίοδο αυτή, ο πλατωνισμός ανανεώνεται ριζικά από το νεοπλατωνισμό, τελευταίο φιλοσοφικό κίνημα, που εμπνέεται από τον Πλάτωνα, αλλά επηρεάζεται από τους στωικούς και τους περιπατητικούς.

Πλωτίνος Ο νεοπλατωνιστής Πλωτίνος (205-270 μ.Χ.), από τη Λυκόπολη της Αιγύπτου, δίδαξε στη Ρώμη, έγραψε μια σειρά από σύντομα δοκίμια με τον τίτλο *Ἐννεάδες* («συλλογή από εννέα»), όπου παρουσιάζεται η φιλοσοφία του μέσα από έρευνα ειδικών θεμάτων, π.χ. *περι εἰμαρμένης, περι αἰῶνος* (= αιωνιότητας) κ.ά. Ο νους, η ψυχή, ακόμη και η ύλη, πηγάζουν από την ακίνητη πρωταρχή, το *Ἔν*, που ονομάζεται και αγαθόν. Έτσι, μοναδικός σκοπός της φιλοσοφίας του είναι η γνώση της θεότητας, που επιτυγχάνεται με την έκσταση και όχι με τη λογική. Υπαινικτικός στη γραφή, δύσκολος στο ύφος και τη σκέψη, ο Πλωτίνος εκφράζει τον πόθο του μυστικιστή, που συνταράσσεται από το πάθος και τον ενθουσιασμό, για να απελευθερωθεί από τους περιορισμούς της γήινης ύπαρξης και να ομοιωθεί, μέσω της έκστασης, με το θεό (*μυστική ἔνωσις*).

Η επίδραση του νεοπλατωνισμού πήρε τεράστια έκταση και επηρέασε ακόμη και τους χριστιανούς συγγραφείς (Γρηγόριο Νύσσης, Διονύσιο Αρεοπαγίτη), ιδιαίτερα το μοναχισμό. Κείμενα του Πλωτίνου δημοσίευσε ο μαθητής του Πορφύριος από την Τύρο (3ος αι. μ.Χ.), που ενδιαφέρεται για την ιστορία της φιλοσοφίας, ενώ ο Διογένης ο Λαέρτιος (3ος αι. μ.Χ.), από τη Λαέρτη της Μικράς Ασίας, έγραψε το έργο *Φιλοσόφων βίων και δογμάτων συναγωγή*, σε 10 βιβλία.

Γ. ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Η ρητορική έγινε ουσιαστικό στοιχείο της εκπαίδευσης, ενώ οι φιλονικίες των ρητοροδιδασκάλων δημιούργησαν μια σημαντική παραγωγή. Η ρητορική κατά τη ρωμαϊκή περίοδο διχάζεται ανάμεσα σε δύο τάσεις, τον *άσιανισμό*, με τις ρητορικές σχολές της Μικράς Ασίας, ο οποίος επιζητεί το φραστικό εντυπωσιασμό με περίτεχνο ύφος ρητορικού λόγου, και τον *αττικισμό*, ως αντίδραση στον ασιανισμό, που επιδιώκει την καθαρότητα και τη σαφήνεια, στοιχεία της αττικής ρητορείας, απ' όπου και το όνομά του.

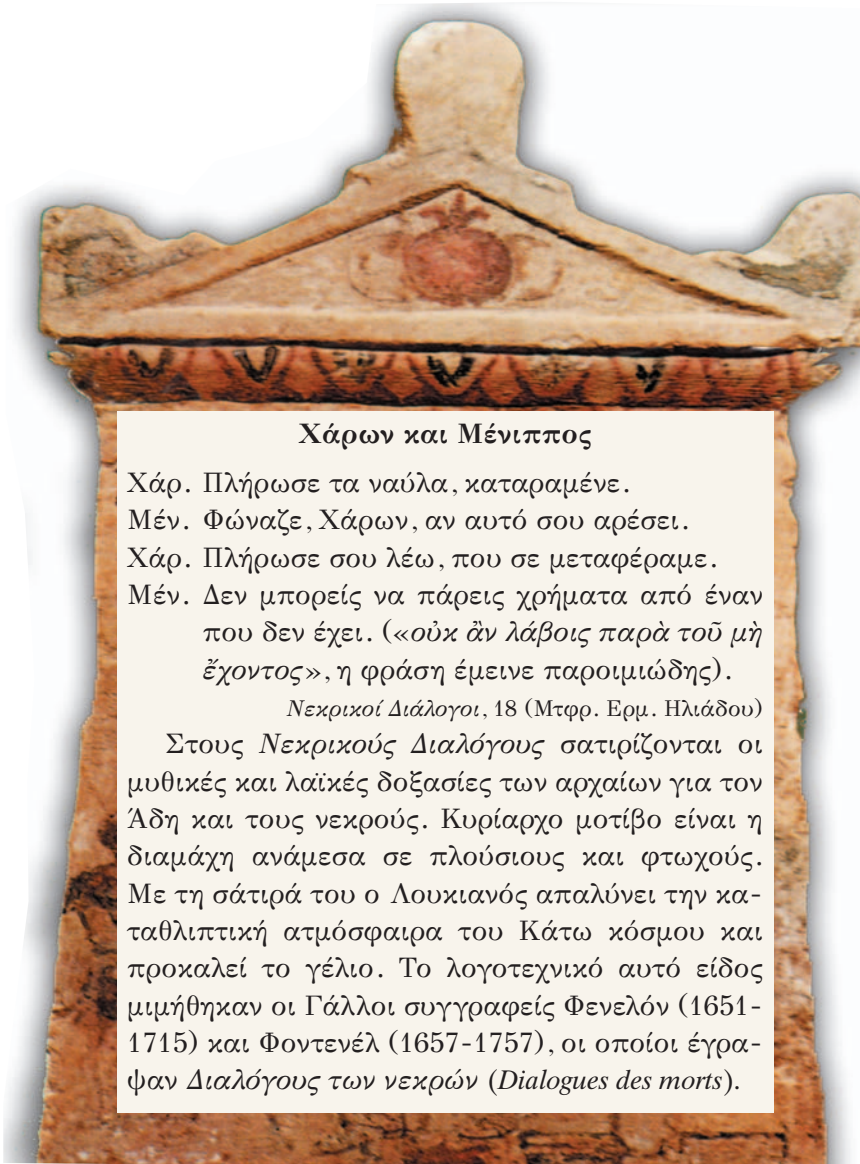
Δεύτερη Σοφιστική

Η σύζευξη φιλοσοφίας και ρητορικής οδηγεί στη συμβατική έκφραση «Δεύτερη Σοφιστική»¹, η οποία περιλαμβάνει τα έργα της τέχνης και του λόγου από τον 1ο έως τον 3ο αι. μ.Χ., με περίοδο μεγαλύτερης ακμής κυρίως το 2ο αιώνα. Οι συγγραφείς φωτίζουν το αληθινό πρόσωπο της εποχής, που συνδυάζει τη ρωμαϊκή κυριαρχία με την ελληνική παιδεία. Εκπρόσωποι της Δεύτερης Σοφιστικής που δίνουν και το στίγμα της περιόδου είναι: ο Σύριος Λογγίνος (3ος αι. μ.Χ.) και ο Καικίλιος από την Καλή Ακτή της Σικελίας (βλ. παραπάνω, σελ. 154), ο Ανώνυμος συγγραφέας του έργου *Περί ύψους*, ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (ό.π. σελ. 174.), συγγραφέας πραγματειών με ποικίλη θεματολογία: *Περί τῶν ἀρχαίων ῥητόρων*, *Περί συνθέσεως ὀνομάτων κ.ά.*, ο Δίων ο Χρυσόστομος (40-120 μ.Χ.) από την Προύσα, συγγραφέας φιλοσοφικών και ρητορικών πραγματειών κ.ά., ο Αίλιος Αριστείδης (117-181 μ.Χ.) από τη Μυσία, με σημαντικά ρητορικά κείμενα, όπως: *Περί ῥητορικῆς*, *Ἵπὲρ τῶν τεττάρων*², *Ἱεροὶ λόγοι κ.ά.*, ο Μάξιμος από την Τύρο (2ος αι. μ.Χ.), συγγραφέας των *Διαλέξεων*.

Λουκιανός Τέλος, στο Λουκιανό ενσαρκώνονται οι διάφορες τάσεις των ρητορικών και φιλοσοφικών μορφών της Δεύτερης Σοφιστικής. Ο Λουκιανός (120-180 μ.Χ.), από τα Σαμόσατα της Κομμαγηνής (Συρίας), αποτελεί μια ιδιαίτερη και ενδιαφέρουσα μορφή της ελληνικής λογοτεχνίας. Φοίτησε σε ρητορική σχολή, εργάστηκε ως δικανικός ρήτορας, ασχολήθηκε με τη φιλοσοφία και, στη συνέχεια, αφοσιώθηκε στη συγγραφική δραστηριότητα. Στο *Ἐνύπνιον* ήδη αναφέρει ότι τον κέρδισε η παιδεία αντί της γλυπτικής στη μεταξύ τους διαμάχη για το μέλλον του. Διαθέτοντας πλούσια φαντασία, πολύπλευρο ταλέντο και σπινθηροβόλο πνεύμα, συνέθεσε έργο αρκετά ευρύ και ποικίλο, από το οποίο σώζονται 71 πεζά κείμενα [σοφιστικές μελέτες, διαλέξεις, πραγματείες, προλαλιές (= μικροί προκαταρκτικοί λόγοι), δοκίμια κ.ά.]. Ο Λουκιανός, όμως, έμεινε διάσημος για τους διαλόγους του: *Νεκρικοί* (30), *Θεῶν διάλογοι* (26), *Ἐνάλιοι* (= Θαλασσινοί, 15), *Ἑταιρικοί* (15), *Τίμων ἢ Μισάνθρωπος*. Ο σατιρικός του διάλογος παρουσιάζει ιδιαίτερη πρωτοτυπία: συνδυάζοντας το σωκρατικό διάλογο με το σκώμμα της κωμωδίας, χαρακτηρίζεται για τη σαρκαστική του ειρωνεία. Σατιρίζει ανελέητα τους ολύμπιους θεούς, τη διδασκαλία των φιλοσόφων, την αγυρτεία (= απάτη) των ρητόρων, τις ανθρώπινες αδυναμίες. Η *μενίπεια σάτιρα*, που ονομάστηκε έτσι από το Μένιππο³, εμφανίζεται σε πολλούς *Νεκρικούς διαλόγους*.

Στο έργο του Λουκιανού αντικατοπτρίζεται ο κόσμος σε αταξία και μετασχηματι-

1. Η ονομασία οφείλεται στο Φιλόστρατο Β' (*Βίοι Σοφιστῶν* Α 481). Ονομάστηκε έτσι γιατί, όπως και οι σοφιστές του 5ου αι. π.Χ., έτσι και οι ρητοροδιδάσκαλοι του 1ου αι. μ.Χ. πηγαίνουν από πόλη σε πόλη και διδάσκουν τη ρητορική επ' αμοιβή.
2. Υπεραμύνεται της ρητορικής και προσπαθεί να αποκαταστήσει το Μιλτιάδη, τον Κίμωνα, το Θεμιστοκλή και τον Περικλή, που φέγονται από τον Πλάτωνα.
3. Κυνικός φιλόσοφος του 3ου αι. π.Χ. από τα Γάδαρα, ανατολικά του ποταμού Ιορδάνη. Η μενίπεια σάτιρα, έργο ανάμεικτο από πεζό λόγο και στίχο, ευδοκίμησε κυρίως στους Ρωμαίους.

Χάρων και Μένιππος

Χάρ. Πλήρωσε τα ναύλα, καταραμένε.
 Μέν. Φώναζε, Χάρων, αν αυτό σου αρέσει.
 Χάρ. Πλήρωσε σου λέω, που σε μεταφέραμε.
 Μέν. Δεν μπορείς να πάρεις χρήματα από έναν
 που δεν έχει. («οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ
 ἔχοντος», η φράση ἔμεινε παροιμιώδης).

Νεκρικοί Διάλογοι, 18 (Μτφρ. Ερμ. Ηλιάδου)

Στους *Νεκρικούς Διαλόγους* σατιρίζονται οι μυθικές και λαϊκές δοξασίες των αρχαίων για τον Άδη και τους νεκρούς. Κυρίαρχο μοτίβο είναι η διαμάχη ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς. Με τη σάτιρά του ο Λουκιανός απαλύνει την καταθλιπτική ατμόσφαιρα του Κάτω κόσμου και προκαλεί το γέλιο. Το λογοτεχνικό αυτό είδος μιμήθηκαν οι Γάλλοι συγγραφείς Φενελόν (1651-1715) και Φοντενέλ (1657-1757), οι οποίοι έγραψαν *Διαλόγους των νεκρών* (*Dialogues des morts*).

σμό, έτοιμος να καταρρεύσει σε όλους τους τομείς. Ο Λουκιανός διαγράφει προσεκτικά τους χαρακτήρες των προσώπων, με κωμικότητα, λεπτότητα, αστείες επινοήσεις, ευτραπελία (= χιούμορ), χωρίς τις υπερβολές των αττικιστών, γράφοντας με σαφήνεια και κομψότητα.

Η επίδραση του Λουκιανού στους μεταγενέστερους συγγραφείς όλων των εποχών είναι μεγάλη: στην αρχαιότητα Απουλήιος· στο Βυζάντιο Φώτιος, Πτωχοπρόδρομος· στην Αναγέννηση Έρασμος, Μωρίας εγκώμιον και Τ. Μορ, Ουτοπία· στους Νεοέλληνες λογοτέχνες οι: Ανδρ. Λασκαράτος, Εμ. Ροΐδης, Ι. Κονδυλάκης.

Άλκίφρων Μετά το Λουκιανό υπάρχουν και άλλοι σοφιστές που για λόγους συντομίας δεν αναφέρονται. Ανάμεσά τους ο επιστολόγραφος Άλκίφρων (2ος αι. μ.Χ.) από τη Συρία.

Έχουν διασωθεί 123 επιστολές (*Άλιευτικάί, Γεωργικάί, Έταιρικάί κ.ά.*) του Άλκίφωνα, που εμφανίζονται σαν να έχουν γραφτεί από αγρότες, ψαράδες, παράσιτους και εταιρές της Αττικής του 4ου αι. π.Χ.

Μυθιστόρημα

Κατά τον 1ο έως το 2ο αι. μ.Χ., στο περιθώριο της ιστορίας και της ρητορικής, αναπτύσσεται το μυθιστόρημα, κυρίως το ερωτικό, ιστορία εραστών, που κατά κανόνα χωρίζουν. Το είδος γεννιέται στην ελληνιστική περίοδο, με απώτερες καταβολές στην Οδύσσεια, τον Ηρόδοτο, τη βιογραφία, τις φανταστικές ταξιδιωτικές αφηγήσεις και την

ερωτική ποίηση. Το μυθιστόρημα αυτής της περιόδου ανταποκρίνεται στις νέες κοινωνικές ανάγκες και συνθήκες (χωρική διεύρυνση, περιγραφή ψυχολογίας ηρώων, κυριαρχία της θεάς Τύχης) και απευθύνεται σ' ένα αναγνωστικό κοινό μέσου μορφωτικού επιπέδου, που δεν προσεγγίζει εύκολα την «υψηλή» λογοτεχνία.

Διακρίνεται στο μη σοφιστικό, που ανήκει στην πρώιμη φάση και έχει λαϊκό χαρακτήρα και ύφος, όπως *Τὰ περι Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην* του Χαρίτωνος από την Καρία (1ος αι. μ.Χ.) και *Τὰ κατ' Ἄνθειαν καὶ Ἀβροκόμην, Ἐφρειακά*, του Ξενοφώντος (1ος αι. μ.Χ.) από την Ἐφεσο.

Το άλλο είναι το σοφιστικό, λόγιο μυθιστόρημα, όπως: *Δάφνης καὶ Χλόη* του Λόγγου από τη Λέσβο (2ος/3ος αι. μ.Χ.), *Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα* του Αχιλλέως Τατίου από την Αλεξάνδρεια (2ος αι. μ.Χ.), τα *Αἰθιοπικά* του Ηλιοδώρου από τη Φοινίκη (3ος αι. μ.Χ.). Εδώ ανήκει επίσης και η μυθιστορία του Λουκιανού Λούκιος ἢ ὄνος (ιστορία ενός νέου που μεταμορφώνεται από μάγισσες σε γάιδαρο), έργο που ενέπνευσε το λατινικό Απουλίου. Το σοφιστικό μυθιστόρημα επέδρασε στο λατινικό, το μεσαιωνικό και το βυζαντινό — λόγιο, ιπποτικό— και το νεότερο ευρωπαϊκό μυθιστόρημα.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Πριν περατώσουμε τη σύντομη αυτή επισκόπηση της ρωμαϊκής περιόδου πρέπει, έστω και ενδεικτικά, να αναφέρουμε ορισμένους εκπροσώπους της επιστήμης, γενικότερα, όπως: το *Γαληνό* (129-199 μ.Χ.) από την Πέργαμο, τον πιο σημαντικό γιατρό της αρχαιότητας μετά τον Ιπποκράτη, με 150 έργα, τους μαθηματικούς του 1ου/2ου αι. μ.Χ. *Ἡρώνα* και *Κλαύδιο Πτολεμαίο* από την Αλεξάνδρεια, το *Φιλόστρατο*¹ *Φλάβιο* (2ος αι. μ.Χ.), Αθηναίο πολίτη, συγγραφέα του έργου *Βίοι σοφιστῶν* (60 βιογραφίες), τον *Ἀθήναιο* (2ος αι. μ.Χ.) από τη Ναύκρατη της Αιγύπτου, συγγραφέα των *Δειπνοσοφιστῶν* (συλλογή συμποσιακού υλικού), σε 30 βιβλία, τον *Αρτεμίδωρο* από τη Δάλδη της Λυδίας (2ος αι. μ.Χ.), συγγραφέα των *Ὀνειροκριτικῶν* (για την ερμηνεία των ονείρων), σε 5 βιβλία, τους γραμματικούς *Απολλώνιο το Δύσκολο* και *Ἡρωδιανό*, πατέρα και γιο (2ος αι. μ.Χ.) από την Αλεξάνδρεια, το *Διόφαντο*, μαθηματικό, από την Αλεξάνδρεια (3ος αι. μ.Χ.) κ.ά.

Επίλογος Η ελληνική γραμματεία της ρωμαϊκής περιόδου, από συγγραφείς Έλληνες ή ελληνόφωνους, συμπορεύεται με την αντίστοιχη λατινική (ποίηση και πεζός λόγος), που σημειώνει αξιόλογη άνθηση με κορυφαίους εκπροσώπους οι οποίοι εμπνέονται από την ελληνική λογοτεχνία. Οι Ρωμαίοι άνοιξαν διάλογο με τους Έλληνες και αξιοποίησαν γόνιμα την ελληνική σκέψη.

Με την ίδρυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (330 μ.Χ., Κωνσταντινούπολη) αναπτύσσονται η χριστιανική γραμματεία και η εκκλησιαστική ρητορεία του 4ου αι. μ.Χ. και, στη συνέχεια, η μεγάλη παραγωγή, έως το 1453, της βυζαντινής φιλολογίας.

1. Με το όνομα αυτό αναφέρονται τέσσερις συγγραφείς (2ος και 3ος αι. μ.Χ.) καταγόμενοι από τη Λήμνο.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

		ΠΟΙΗΣΗ				ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ			ΡΗΤΟΡΙΚΗ
		ΕΠΙΚΗ	ΛΥΡΙΚΗ	ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	ΙΣΤΟΡΙΑ			
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΟΧΗ	8ος αι. π.Χ. 500 π.Χ.	Ἡρωικό έπος: Όμηρος Διδακτικό έπος: Ήσίοδος	Ελεγεία: Καλλίνος, Μίμνεμος, Τυρταίος Σόλων, Θέογνις κ.ά. Ταίμβος: Αρχίλοχος, Σημωνίδης, Ιππώναξ Επίγραμμα: Σμλωνίδης Αιολικό μέλος: Σαπφώ, Αλκαίος, Ανακρέων κ.ά. Χορική: Πίνδαρος, Βαχρυλλίδης, Αλκμάν κ.ά.		Προσωκρατικοί Ίωνες φιλόσοφοι: Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης, Ηράκλειτος Ξενοφάνης Φιλόσοφοι Κ. Γαλάας Ελεάτες: Παρμενίδης, Ζήνων, Εμπεδοκλής Πυθαγόρειοι.	Λογογράφοι Μύθοι: Αίσωπος			
ΚΛΑΣΙΚΗ	500-323 π.Χ.		Τραγωδία: Αισχύλος Σοφοκλής Ευριπίδης Σατυρικό δράμα Κωμωδία: Αριστοφάνης Μέση κωμωδία: Εύβουλος, Άλεξίς κ.ά.	Ανάξαγόρας Ατομικοί: Λεύκιππος, Δημόκριτος Σοφιστές: Πρωταγόρας, Γοργίας, Πρόδικος κ.ά. Μεγάλοι φιλόσοφοι: Σωκράτης Πλάτων Αριστοτέλης	Ηρόδοτος Θουκυδίδης Ξενοφών Ιατρική: Ιπποκράτης		Αρχές ρητορικής: Συρακούσες: Κόραξ κ.ά. Ανάπτυξη ρητορικής: Αθήνα Ρητορικοί λόγοι: α) Δικανικοί: Λυσίας κ.ά. β) Συμβουλευτικοί: Δημοσθένης κ.ά. γ) Παρηγορικοί: Ισοκράτης		
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ	323-31 π.Χ.		Νέα κωμωδία: Μένανδρος	Επικούρειοι Σκεπτικιστές: Πύρρων κ.ά. Στωικοί: Ζήνων, Κλεάνθης κ.ά.	Ιστορίες Μ. Αλεξάνδρου Πολύβιος Διόδωρος ο Σικελιώτης				
ΡΩΜΑΙΚΗ	31 π.Χ.- 330 μ.Χ.		Βουκολική: Θεόκριτος	Επίκτητος Μάρκος Αυρήλιος Πλωτίνος	Πλούταρχος Αρριανός Παυσανίας Στράβων		Δεύτερη Σοφιστική Λουκιανός Αλκίφρων κ.ά. Μυθιστόρημα		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀγάθων 97, 139
 Ἀθήναιος 181
 Αἴλιος Ἀριστείδης 179
 Αἰσχίνης 154, 158, 159, 160
 Αἰσχύλος 68, 77, 94, 107, 182
 Αἴσωπος, 54, 182
 Ἄλεξις 110, 182
 Ἀλκαῖος 10, 47, 39, 94, 182
 Ἀλκιδάμας 161
 Ἀλκίφρων 180
 Ἀλκμάν 39, 49, 50
 Ἀνακρέων 39, 49, 182
 Ἀναξαγόρας 60, 61, 88, 117, 129, 132
 Ἀναξίμανδρος 56, 182
 Ἀναξιμένης 56, 182
 Ἄνδοκίδης 154, 155
 Ἀντίμαχος 165
 Ἀντίπατρος 161, 165
 Ἀντισθένης 134
 Ἀντιφάνης 110
 Ἀντιφῶν ὁ ῥήτορας 117, 154
 Ἀντιφῶν ὁ σοφιστής 130, 154
 Ἀππιανός 177
 Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος 181
 Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος 36, 164, 170
 Ἄρατος (ποιητής) 165
 Ἀρίσταρχος 29, 170
 Ἀριστοτέλης 29, 60, 65, 72, 73, 75, 96, 97, 99, 109, 129, 143-149, 151, 153, 154, 161, 170, 171, 182
 Ἀριστοφάνης 88, 97, 103, 104, 105, 107-110, 139, 154
 Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος 170
 Ἀρίων 50, 65
 Ἀρκεσίλαος 172
 Ἀρκτίνος 32
 Ἀρριανός 176, 178, 182
- Ἀρτεμίδωρος 181
 Ἀρχίλοχος 36, 39, 45, 46, 99, 165, 182
 Ἀρχιμήδης 169
 Ἀρχύτας 135
 Ἄχαιός 97
 Ἀχιλλεύς Τάτιος 181
- Βακχυλίδης 39
 Βίων 168
- Γαληνός 181
 Γοργίας 94, 132, 136, 151, 152
- Δείναρχος 154, 161
 Δέξιππος 177
 Δημάδης 160, 161
 Δημήτριος Φαληρεύς 54, 161, 166
 Δημόκριτος 129, 171, 182
 Δημοσθένης 151, 154, 159, 160, 161, 182
 Διογένης Λαέρτιος 178
 Διογένης ὁ Κυνικός 134, 170
 Διόδωρος ὁ Σικελιώτης 173
 Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς 174, 179
 Διόφαντος 181
 Δίφιλος 166
 Δίων ὁ Κάσσιος 177
 Δίων ὁ Χρυσόστομος 52, 179
- Ἐκαταῖος 55
 Ἐλλάνικος 29, 55
 Ἐμπεδοκλῆς 36, 61, 111, 129, 182
 Ἐπίκουρος 130, 166, 170, 171, 177
 Ἐπίκτητος 172, 176, 177, 178, 182
- Ἐπίχαρμος 99, 110
 Ἐρατοσθένης 156, 169, 170
 Εὐβουλος 110, 182
 Εὐκλείδης (μαθηματικός) 169
 Εὐκλείδης (φιλόσοφος) 134, 169
 Εὐμηλος 32
 Εὐπολις 103
 Εὐριπίδης 50, 67-69, 76, 85, 87, 88, 90-92, 94-99, 106-108, 131, 167, 182
 Ἐφορος 127
- Ζηνόδοτος 17, 170
 Ζήνων ὁ Στωικός 172
 Ζήνων ὁ Ἐλεάτης 60
- Ἡγήσιππος 161
 Ἡλιόδωρος 181
 Ἡριννα 53
 Ἡράκλειτος 36, 57, 59-61, 141, 172, 182
 Ἡρόδοτος 16, 53-55, 65, 67, 88, 111, 112, 114, 115, 117, 120, 126, 127, 176, 180, 182
 Ἡρωδιανός 181
 Ἡρων 181
 Ἡρώνδας 168
 Ἡσίοδος 34-36, 42, 46, 61, 79, 81, 164, 165, 182
- Θαλῆς 56, 58, 182
 Θέογνις 39, 42, 182
 Θεόκριτος 36, 94, 167, 168, 182
 Θεόπομπος 127
 Θέσπις 65, 71, 77
 Θεόφραστος 143, 166
 Θουκυδίδης 55, 82, 111, 115-122, 124, 126, 127, 131,

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

- 136, 152, 155, 157, 159, 161, 173, 177, 182
 Ίβυκος 39, 50, 51
 Ίππαρχος 49, 169, 173
 Ίππίας 132
 Ίπποκράτης 117, 121, 127, 128, 181, 182
 Ίππώναξ 39, 168
 Ίσαίος 154, 156
 Ίσοκράτης 94, 131, 152-154, 156-158, 182
 Ίων 93, 97, 137
- Καικίλιος 154, 179
 Καλλίμαχος 36
 Καλλίνος 39, 40, 182
 Καρνεάδης 172
 Κλαύδιος Πτολεμαῖος 181
 Κλεάνθης 172, 182
 Κόιντος Σμυρναῖος 31
 Κόραξ 150, 182
 Κόριννα 53
 Κράτης 103
 Κρατῖνος 103
 Κράτιππος 127
 Κριτίας 130, 135
 Κτησίας 127
- Λεύκιππος 60, 129, 182
 Λεωνίδα 165
 Λογγῖνος 179
 Λόγγος 181
 Λουκιανός 179, 180-182
 Λυκοῦργος 154, 158
 Λυκόφρων 166
 Λυσίας 140, 152, 154-156, 182
- Μάξιμος 179
 Μάρκος Αὐρήλιος 57, 172, 178, 182
 Μελέαγρος 165
- Μένανδρος 110, 166, 167, 182
 Μένιππος 179, 180
 Μίμνερος 39, 41, 182
 Μόσχος 168
 Μυρτίς 53
- Νίκανδρος 165
- Ξενοφάνης 56, 57, 59, 182
 Ξενοφῶν 117, 123, 124, 127, 132, 133, 176
 Ξενοφῶν ὁ Ἐφέσιος 181
 Ξένων 29
- Ὅμηρος 15, 16, 24, 28-31, 48, 84, 94, 182
 Ὀρφεύς 58
- Παναίτιος 172
 Πανύασις 111
 Παρμενίδης 35, 59, 60, 61, 129, 132, 140, 182
 Παυσανίας 177, 182
 Πίγρης 32
 Πίνδαρος 39, 51, 52, 64, 182
 Πλάτων 30, 51, 53, 59, 60, 97, 104, 107, 108, 125, 129, 131, 133-137, 140-144, 147-149, 152, 154, 155, 158, 161, 171, 178, 178, 182
 Πλούταρχος 174, 175, 182
 Πλωτῖνος 178, 182
 Πολύβιος 123, 127, 173, 182
 Πορφύριος 178
 Ποσειδώνιος 172
 Πράξιλλα 53
 Πρατῖνας 76, 97
 Πρόδικος 132, 137, 156, 182
 Πρωταγόρας 51, 60, 88, 111, 121, 131, 137, 138, 156, 182
 Πυθαγόρας 58, 59
 Πύρρων 171, 182
- Σαπφώ 10, 47-48, 182
 Σέξτος Ἐμπειρικός 177
 Σημωνίδης ὁ Ἄμοργῖνος 46, 39, 182
 Σιμωνίδης ὁ Κεῖος 32, 43, 51
 Σόλων 42, 58, 39, 41, 67, 81, 135, 150, 182
 Σουσαρίων 99
 Σοφοκλῆς 71, 76, 82, 83, 86-88, 94-98, 107, 111, 126, 182
 Σπεύσιππος 135
 Στασίνο 32
 Στησίχορος 39, 50, 51, 94
 Στράβων 174, 177, 182
 Σωκράτης 88, 105, 108, 123-125, 131-141, 154, 156, 169, 182
 Σώφρων 99, 168
- Τελέσιλλα 53
 Τέρπανδρος 39, 47
 Τίμαιος 173
 Τιμόθεος 47
 Τισίας 150, 151
 Τυρταῖος 40, 41, 182
- Υπερείδης 152, 154, 158
- Φερεκράτης 103
 Φερεκύδης ὁ Σύρος 54
 Φιλήμων 166
 Φιλητάς 165
 Φίλιστος 127
 Φιλόστρατος 179, 181
 Φρύνιχος (τραγικός) 76
 Φρύνιχος (κωμικός) 110
 Φωκίων 161
- Χαρίτων 181
 Χιωνίδης 103
 Χοιρίλος 76
 Χρύσιππος 172

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Η βιβλιογραφία αυτή είναι επιλεκτική και ενδεικτική: από την τεράστια και ανεξάντλητη βιβλιογραφία επιλέγονται εδώ μόνο ορισμένα επιστημονικά βιβλία –όχι άρθρα– Ελλήνων και ξένων μελετητών, μεταφρασμένα στην ελληνική, ανυπρούσπευτικά εκάστου είδους, τα οποία κρίνονται χρήσιμα για καθηγητές και μαθητές.]

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ

- Γεωργοπαπαδάκος Α., *Ελληνική Γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη 1973.
 Easterling P.E. - Knox B.M.W., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* (μτφρ. Κονομή Ν. – Γρίμπα-Κονομή Χρ.), Παπαδήμας, Αθήνα 2000.
 Lesky A.I., *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* (μτφρ. Αγ. Τσοπανάκης), Θεσσαλονίκη 1998.
 Romilly J. de, *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία* (μτφρ. Θ. Χριστοπούλου-Μικρογιαννάκη), Καρδαμίτσα, Αθήνα 1988.
 Said S. – Traidé M. – Boullucet A.I., *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας* (μτφρ. Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου – Δ. Τοιλιβερδής – Β. Πόθου), Παπαζήσης, Αθήνα 2001.

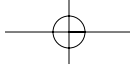
Α΄ ΠΟΙΗΣΗ

- Bowra C.B., *Αρχαία Ελληνική Λυρική Ποίηση* (μτφρ. Ι.Ν. Καζάνης), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1980.
 Dover K.J., *Η κωμωδία του Αριστοφάνη* (μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1978.
 Κακριδής Ι.Θ., *Ομηρικά θέματα*, Εστία, Αθήνα 1978.
 Κακριδής Ι.Θ., *Προομηρικά, ομηρικά, ποτόδεια*, Εστία, Αθήνα 1980.
 Κακριδής Ι.Θ., *Ομηρικές έρευνες*, Εστία, Αθήνα 1986.
 Latacz J., *Όμηρος. Ο θεμελιωτής της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας* (μτφρ. Ε. Σιστάκου), Παπαδήμας, Αθήνα 2000.
 Lesky A.I., *Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ. Ν.Χ. Χουρμουζιάδης), Μ.Ι.Ε.Τ./1989, τόμοι Α & Β.
 Μαρωνίτης Δ.Ν., *Αναζήτηση και νόστος του Οδυσσέα. Η διαλεκτική της Οδύσσειας*, Παπαζήσης, Αθήνα 1978.
 Μαρωνίτης Δ.Ν., *Ομηρικά μεγαθήματα*, Κέδρος, Αθήνα 1999.
 Μπούρας Ν.Γ., *Το αρχαίο δράμα, Περιεχόμενα και ερμηνεύματα*, Γρηγόρης, Αθήνα 2002.
 Schadewaldt W., *Από τον κόσμο και το έργο του Ομήρου* (μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1982.
 Σκιαδάς Α., *Αρχαίος λυρισμός, I-II*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1979, 1981.
 Τσοπανάκης Αγ., *Εισαγωγή στον Όμηρο*, Θεσσαλονίκη 1977.
 Χριστόπουλος Μ., *Μυθικά θέματα με δραματικό προσωπείο. Μελέτη για την τραγωδία και την κωμωδία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.

Β΄ ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

- Anderson K.J., *Ξενοφών, η ζωή και το έργο του* (μτφρ. Πόλ. Μοσκοπούλου), Τυπωθήτω, Αθήνα 2002.
 Βέικος Θ., *Οι προσωκρατικοί*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
 Burg J.B., *Οι αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί* (μτφρ. Φ.Κ. Βώρος), Παπαδήμας, Αθήνα 1970.
 Guthrie W.K.C., *Οι Έλληνες φιλόσοφοι. Από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη* (μτφρ. Αντ. Σακελλαρίου), Παπαδήμας, Αθήνα 1983.
 Kennedy G., *Ιστορία της Κλασικής Ρητορικής* (μτφρ. Νικ. Νικολοπούδης), Παπαδήμας, 2000.
 Long A.A., *Η ελληνιστική φιλοσοφία. Στωικοί, Επικουρείοι, Σκεπτικοί* (μτφρ. Στ. Δημόπουλος – Μ. Δραγώνα-Μονάχου), Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1990.
 Λυπουρλής Δημ., *Ιπποκράτης Ζήτρος*, Θεσσαλονίκη 2001.
 Romilly J. de, *Οι μεγάλοι σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή* (μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής), Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994.
 Romilly J. de, *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός* (μτφρ. Α. Στεφάνου), Παπαδήμας, Αθήνα 2000.
 Σπυρόπουλος Ηλ., *Ηροδότου Ιστορία*, Γκοβόστης, Αθήνα, 1995.
 Finley J., *Θουκυδίδης* (μτφρ. Τ. Κουκουλιός), Παπαδήμας, Αθήνα 1997.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108 Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

